

LATVIJAS SKOLU JAUNATNES DEJU SVĒTKU VĒSTURISKAIS UN MĀKSLINIECISKAIS ASPEKTS

The Historical and Artistic Aspects of the Latvian School Youth Dance Festival

Rita Spalva

Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmija, Imantas 7. Līnija 1, Rīga, Latvija,
e-pasts: rita.spalva@rpiva.lv

Abstract. *As the idea of the national significance of the festival in the life of each inhabitant of Latvia developed, starting from 1960 the School Youth Song and Dance Festival became an independent movement. The School Youth Song and Dance Festival is included into the UNESCO celebration and event calendar, by marking its 50th anniversary and recognizing the role of this tradition in preserving and inheriting the general Baltic song and dance tradition. Therefore the Latvian School Youth Song and Dance Festival has become a significant culturally historical event of a global scale. The article analyzes the preconditions for development of such a dance festival, by emphasizing the contribution of the 10th School Youth Dance Festival (2011) to the development of this tradition. Yet the key benefit lies in the fact that the Dance Festival ensures the inheritance of the tradition in all generations, it enhances the interest of the society in traditional culture and, in the globalized times, maintains the national peculiarities of a small nation.*

Keywords: *children dances, folk dances, history, School Youth Song and Dance Festival, traditional culture.*

Ievads

Sākot ar 1960. gadu kā patstāvīga mākslinieciska kustība Latvijā notiek Skolēnu Dziesmu un deju svētki. Šodien mūsu sabiedrībā tā ir uzskatāma par vērā ņemamu tradīciju, kas ir veicinājusi tautas identitātes un piederības apziņu. „Latvija kopā ar Lietuvu un Igauniju atradusi pareizo un vērienīgo ceļu dejas tradīcijas attīstīšanai un saglabāšanai (Saulīte, 2005: 9). Bērnu deju kolektīvu priekšnesumi kopējos Dziesmu un deju svētkos tiek iekļauti kopš pirmajiem pēckara svētkiem 1948. gadā (*Dziesmu svētku mazā enciklopēdija*, 2004: 72). No 1960. līdz 2010. gadam aizvadīti desmit Skolēnu dziesmu un deju svētki. Pēdējie, 2010. gadā organizētie, tika ierakstīti UNESCO svinamo dienu kalendārā. Šāds lēmums, atsaucoties UNESCO Latvijas Nacionālās komisijas un Valsts jaunatnes iniciatīvu centra (tagad – Valsts izglītības satura centrs) ierosinājumam, tika pieņemts UNESCO Ģenerālās konferences 35. sesijas ietvaros, tādējādi apstiprinot, ka šie svētki tiek asociēti ar UNESCO vārdu un līdz ar to gūstot plašu starptautisku uzmanību. Skolu jaunatnes dziesmu un deju svētki UNESCO svinamo dienu kalendārā iekļauti, atzīmējot to 50 gadu jubileju, kā arī novērtējot šīs tradīcijas lomu Vispārējo Baltijas dziesmu un deju svētku tradīcijas saglabāšanā un pārmantošanā. Tātad Latvijas Skolu jaunatnes dziesmu un deju svētki kļuvuši par nozīmīgu kultūrvēsturisku notikumu arī pasaulē. Tradīcijas veidošanās vēsturisko procesu izzināšana palīdz izprast tās nozīmi mūsdienu sabiedrībā, prognozēt tās attīstības tendences. **Darba mērķis** ir pētīt Skolu jaunatnes deju svētku tradīcijas veidošanos, konstatēt tās attīstības pamatprincipus mūsdienu sabiedrībā.

Materiāli un metodes

Skolēnu deju svētku tradīcijas veidošanas un attīstības pamatā ir skolu un izglītības iestāžu darbība. Latvijā līdz pat 20. gadsimtam bērnu izglītošana notika galvenokārt mājmācības ceļā. Galvenais bērnu audzinātājs un skolotājs bija māte, tāpēc kultūras vērtību pārmantošana pamatā notika ģimenē. Lai arī draudžu skolas pastāvēja kopš 17. gadsimta, tās nebija plaši pieejamas ikvienam bērnam. Tikai no 19. gadsimta vidus radās ideja par latviešu valodas ieviešanu skolās. Jaunlatviešu kustībā, kas cīnījās pret latviešu tautas pārvācošanu,

ievērojamu vietu ieņēma tautskolotāji. No 1839. līdz 1890. gadam draudzes skolu skolotājus Latvijā gatavoja Cimzes skolotāju seminārs. Skolotāju izglītībā līdzās vispārizglītojošo priekšmetu apguvei svarīga vieta ir muzicēšanai, dziedāšanai, tautas dejai. Pēc semināru absolvēšanas daudzi skolotāji kļuva par koru un dziedāšanas biedrību vadītājiem, pazīstamiem sabiedriskiem darbiniekiem. Te minami dzejnieks *Auseklis* (1850 - 1879), rakstnieks *Apsīšu Jēkabs* (1858 - 1929), pirmo latviešu kora un solo dziesmu autors *Baumaņu Kārlis* (1835 - 1905). Daļa nākamo tautskolotāju izglītību guva Tērbatas universitātē. Ievērojamākais no tiem ir *Kronvaldu Atis* (1837 - 1875), kas, strādājot Vecpiebalgas draudzes skolā, izveido to par pedagoģiskās domas centru Latvijā.

Visās iestādēs, kas sagatavoja skolotājus šajā periodā, sevišķi svarīga vieta tika ierādīta mūzikai, dziedāšanai, vijoles un ērģeļu spēlei. Skolas kļūst par kultūras centriem, kur tika iekārtoti pirmie muzeji, darbojās mūzikas un dziedāšanas kolektīvi, plaši tika rīkoti bērnu svētki. Jaunlatvieši aicināja skolēnus vākt un pierakstīt latviešu folkloras materiālus.

Jaunlatvieši izprata arī tautas dejas būtību. Šajā sakarā presē parādījās plaša polemika par deju avīzē *Mājas Viesis*, kur 1860. gadā tika ievietots raksts *Par dančošanu*, kurā sabiedriskās domas progresīvie pārstāvji aizstāv deju kā neatņemamu tautas kultūras sastāvdaļu (Teivāne, 1988: 6). 19.-20. gadsimtu mijā Latvijā izplatīti ir Bērniības svētki, kur bērni uzstājās ar priekšnesumiem, spēlēja spēles un rotaļājās. Sākumā tie sastāvēja no mācītāja sprediķa, tam sekoja rotaļas (maisā skriešana, kokā kāpšana pēc klišģera un citas). Ar laiku izkristalizējās svētku struktūra - tie sākās ar svinīgu gājienu un svētku atklāšanas ceremoniju, tad sekoja muzikāli un tautas deju priekšnesumi, kino izrādes, zīmēšana, mērķī sviešana, rotaļas. Sevišķi populāri bija kopš 1911. gada kultūras namā *Ziemeļblāzma* regulāri rīkotie Bērnu svētki.

Latvijas pirmās brīvvalsts laikā (1918-1940) skolās uzplauka amatiermāksla - dziedāšanai un dejošanai tiek veltīta liela uzmanība. Apmācība tautas dejās ir iekļauta skolu programmās. Popularizējot latviskās audzināšanas idejas, iznāca dažādu spēļu krājumi, kas popularizēja latviešu tautas rotaļas un spēles. Piemēram, deju skolotāju A. Melnalkšņa un K. Martinovska *Rotaļas* (1931), kur ir iekļautas rotaļas ar dziedāšanu, vecās un jaunās, maziem un lieliem, telpā un laukā (Dzintere, Stangaine, 2007: 69).

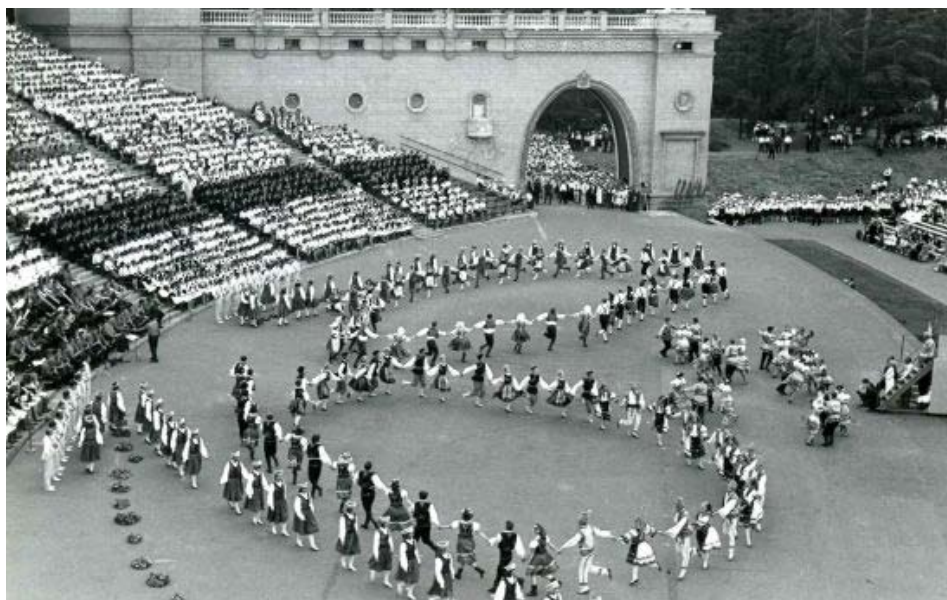
Padomju okupācijas laikā no 1940. gada notiek izmaiņas izglītības un audzināšanas koncepcijā. Mācību process lielā mērā tiek pakļauts padomju ideoloģijai. Latvija okupācijas gados iezīmējas ar pilnīgu novēršanos no nacionālās izglītības ideāliem un krasu pavērsienu Maskavas noteiktās „ģenerāllīnijas” īstenošanas izglītības politikā. Bērnodārzos, tāpat kā skolās, ieteikts ieviest audzināšanas programmas un grāmatas, kas tulkotas no krievu valodas. Notika galēja norobežošanās no brīvās Latvijas pedagoģiskajām un audzināšanas ideāliem, plaša, mērķtiecīgi izvēsta Latvijas izglītības iestāžu sovjetizācija, sagraujot visus brīvvalsts sasniegumus (Anspaks, 2003: 367). Padomju Latvijas skolotāju sanāksmē 1940. gada 2. un 3. septembrī skolotāji tika iepazīstināti ar Padomju Savienības izglītības sistēmu, pionieru, komjauniešu un ārpusskolas iestāžu darbu kā neatņemamu vispārizglītojošās skolas sastāvdaļu. Taču padomju vara ļoti aktīvi atbalsta mākslinieciskās pašdarbības kustību.

Pēckara gados amatiermākslas kustība skolās attīstījās un sazarojās tiktāl, ka nobrieda ideja par skolēnu dziesmu un deju svētku kā patstāvīgu kultūras pasākumu organizēšanu. To veicināja fakts, ka pēckara periodā skolu kori un deju kolektīvi aktīvi iesaistījās dažāda mēroga pieaugušo Dziesmu un deju svētkos. Pirmajos padomju laika Dziesmu un deju svētkos 1948. gadā piedalījās 920 dejojāji – skolnieki (Teivāne, 1988: 6). Pieaugot mākslinieciskajam līmenim un dalībnieku aktivitātēm, 1960. gadā tika pieņemts lēmums rīkot dziesmu un deju svētkus, kuros piedalītos tikai skolēni. Un tā, 1960. gada jūnijā Rīgā kopā pulcējās vairāk nekā 10 000 jauno dziedātāju un dejojāju.

Ilggadēja svētku organizētāja I. Dimante atzīst, ka tad, kad tika nolemts rīkot skolu jaunatnes dziesmu un deju svētkus atsevišķi no pieaugušo svētkiem, daudzi šaubījās, vai šie

skolēnu dziesmu svētki vienlaikus varētu kļūt arī par skolēnu deju svētkiem (Ģeibaks, Dimante, Jākobsons, 1987: 56). Tomēr skolās jau bija izvērsusies rosīga tautas deju kolektīvu darbība, kas deva pārliecību par šādu svētku nepieciešamību. Bija radušies objektīvi priekšnoteikumi Skolēnu Dziesmu un deju svētku organizēšanai:

- Latvijas skola kā vēsturiski izveidojies jaunatnes estētiskās audzināšanas centrs,
- skolēnu amatiermākslas izaugsme laikā no 1940. – 1960. gadam.

1.attēls. II Latvijas skolu jaunatnes dziesmu un deju svētki 1967.
(foto: www.dziedundejo.lv).

Padomju okupācijas laikā notika deviņi Vispārējie un septiņi Skolu jaunatnes Dziesmu un deju svētki (gandrīz vienmēr ievērojot 5 gadu starpposmu). Katrs no tiem iezīmējās ar pieaugošu kolektīvu un dalībnieku skaitu, kā arī ar sarežģītāku repertuāru. Padomju laikos Deju svētkiem izveidojas dubulta nozīme. Padomju valsts atbalstīja šo tradīciju, taču mēģināja to inkorporēt komunistiskās ideoloģijas sistēmā. Taču dejotāji, horeogrāfi un skatītāji izveidoja arī slēptās nozīmes un svētku interpretācijas kodus, kuros ietēra nacionālās idejas un jūtas. Deju svētku dalībnieki padomju okupācijas gados izprata nacionālās pašizpaušmes, tautas vienotības un brīvības cerības slēptās nozīmes tajos. Varbūt ne vienmēr bērni saprata ideoloģisko nostādņu slēptās nozīmes, taču netiešā ceļā viņi tika audzināti nacionālās tradīcijas pārņemšanai. Skolēnu svētku dalībnieku skaits gadu no gada palielinājās, tā apliecinot šo svētku pieaugošo nozīmi sabiedrībā.

1.tabula

Skolu jaunatnes deju svētku norises gadi (Pulmane, 2006: 35)

Gads	Dalībnieki	Kolektīvi	Dejas	2. programma
1960.	1200	60	15	-
1967.	4011	220	19	-
1972.	3400	213	24	-
1979.	6000	260	28	-
1984.	6100	265	25	-
1989.	6315	339	26	-
1995.	12160	611	31	-
2000.	14103	617	30	Burvju ota
2005.	15642	731	31	Spēlēju, dancoju
2010	12240	695	29	-

Tabulā redzams, ka laikā no 1960. līdz 2010. gadam deju kolektīvu dalībnieku skaits, kas piedalās deju svētkos, pieaudzis vairāk nekā 13 reizes. Sevišķi straujš pieaugums vērojams 1995. gadā. Salīdzinot ar 1989. gadu dalībnieku skaits ir dubultojies.

Rezultāti

2010. gadā X Latvijas skolu jaunatnes deju svētkos *Deja kāpa debesīs* (mākslinieciskie vadītāji Baiba Šteina un Agris Daņiļevičs) pierādīja tradīcijas attīstības nemainīgumu. Tas ir bagātīgs, vecumposmiem atbilstošs un, galvenais, stilistiski vienots un tautiskā garā veidots lieluzvedums. Ieguvums ir tas, ka par Deju svētku galveno notikumu ir kļuvusi dejas. Tas ir nozīmīgs solis bērnu dejas mākslas attīstības virzienā salīdzinājumā ar iepriekšējiem svētkiem, kur par centrālo tēlu bija lemts kļūt kādiem citiem elementiem (galvenokārt laukuma scenogrāfijai). Ieguvums ir arī talantīgi virsvadītāji, kuri meistarīgi un interesanti apdzīvoja laukumu (*Skatījums, Viedoklis, Vērtējums*, 2010: 21 - 24). Deju svētku virsvadītāju un māksliniecisko vadītāju kvalitatīvie laukuma risinājumi varētu kļūt par īpaši nozīmīgu pētījumu objektu.

Desmitie Deju svētki pierādīja, ka to kvalitāte ir galvenokārt veiksmīgā repertuāra izvēlē, ko nodrošinājusi tā *pieejamība* ar bērniem piemērota repertuāra izvēli, veikts mēģinājums *līdzsvarot* repertuāru starp pārbaudītām un jaunām dejām, atsevišķos koncertprogrammas posmos un programmā kopumā ievērots *kompozīcijas vienotības princips*, kas saglabāja darbības dinamiku un darīja koncertprogrammu interesantu.

Skolēnu deju svētku kustība arvien pieņemas spēkā. Par to liecina dalībnieku skaita palielināšanās ar katriem svētkiem. Veidojas situācija, kurā svētkos nevar uzņemt visus dalībniekus – pietrūkst fiziskās telpas visu deju kolektīvu izvietošanai laukumā. Latvijas pieredze rāda, ka jāmeklē citi Dziesmu un deju svētku norises modeļi, kas ļautu tajos piedalīties ikvienam deju kolektīvam, kurš labi apguvis svētku repertuāru. Jo jāatzīst, ka pastāvošais svētku modelis pakļauj atlasei arī tos kolektīvus, kuri ir darījuši visu, lai būtu cienīgi piedalīties svētkos. Ieteicamais darba modelis – rajonu un novadu svētku norise, pakāpenība repertuāra apguvē pilsētu un rajonu posmā. Varbūt svētkus rīkot ne tikai galvaspilsētā, bet vienlaicīgi vairākās pilsētās un izmantot modernos mūsdienīgos saziņas līdzekļus, tā radot kopības sajūtu?

Tomēr galvenais ieguvums ir tajā, ka skolēnu Deju svētki nodrošina tradīcijas pārmantojamību visās paudzēs, vairo sabiedrības interesi par tradicionālo kultūru un globalizācijas apstākļos saglabā nelielas tautas nacionālo savdabību.

2.attēls. X Skolu jaunatnes deju svētki „Deja kāpa debesīs”
(www.dziedundejo.lv).

3.attēls. X Skolu jaunatnes deju svētki „Deja kāpa debesīs”
(www.dziedundejo.lv).

Secinājumi

2008. gada Latvijas universitātes veiktajā pētījumā *Dziesmu un deju svētki mainīgā sociālā vidē* (vadītājs prof. Tālis Tisenkopfs) ekspertu grupas ietvaros tika modelētas svētku funkcijas nākotnei. Ekspertu grupa izvirzīja pieņēmumu, ka nākotnē svētkos dominēs 4 pamatfunkcijas: mākslas, komunikācijas, izklaides un ideoloģiskā. *Mākslas funkcijas* izvērtējumā dominē repertuāra izvēle. Eksperti vienojās, ka repertuāra kodolam ir jāpaliek nemainīgam, klasiskam. Otrkārt, veidojot repertuāru, jācenšas ievērot saprātīgas proporcijas starp profesionāļu un amatieru (tautas) vēlmēm un spējām, estētisko gaumi. *Komunikācijas funkcija* tika interpretēta divējādi: pirmkārt, kā komunikācija Deju svētku procesa „iekšienē”, t.i. kontaktējot savā starpā. Otrkārt, kā sabiedriskās attiecības jeb komunikācija uz āru. Viena no svarīgākajām „iekšējās komunikācijas” izpausmēm ir neformāla. Tā ir, piemēram, kopā braukšana uz svētkiem, kopā dzīvošana svētku laikā. Tā ir nozīmīga Dziesmu un deju svētku procesa un pašu svētku sastāvdaļa. Konstatēts, ka komunikācija izpaužas arī citos līmeņos, piemēram, uzstājoties ar repertuāra dejām savu novadnieku un paziņu lokā, kopmēģinājumi, skates u.c. Deju svētku aktivitātes *Izklaides funkcijai* tiek pievērsta mazāka uzmanība, jo svētku laikā dejotāji ir aizņemti gan kopmēģinājumos, gan koncertos. Tomēr ekspertu grupa aizstāv viedokli, ka nepieciešams svētkus sagādāt arī dalībniekiem, paredzot kopēju izklaides pasākumu programmu. Arī šova elementu iesaistīšanu koncertprogrammās vai pilsētas noformējumā eksperti uzskatīja par nākotnes nepieciešamību un arī problēmu. *Ideoloģiskajai funkcijai*, pēc ekspertu domām, būs arvien mazāka nozīme salīdzinājumā ar padomju okupācijas laiku. Taču arī globalizācijas laikmetā ir vērts attīstīt patriotisma jūtas, kas arī būtu svētku tiešā funkcija (*Dziesmu svētki mainīgā sociālā vidē*, 2008: 43 - 46).

Augstāk minētā pētījuma kontekstā varam secināt, ka deju svētku norises kvalitātes un līdz ar to tālākas attīstības garants ir to polifunkcionalitāte, kas padara tos nozīmīgus visiem sabiedrības slāņiem. Mūsdienā globalizācijas apstākļos Skolu jaunatnes deju svētki ir kļuvuši par unikālu latviešu tautas kultūras tradīcijas saglabāšanas veidu un nacionālās piederības pašizpaušmes formu. Deju svētki uztur latviešu etnisko identitāti un līdz ar to arī nācijas sociālo un politisko vienotību. Tie sniedz emocijām bagātus pārdzīvojumus un kopības sajūtu. Nosaucot Deju svētkus par latviešu kultūras un identitātes uzturēšanas procesu, mēs nonākam pie atziņas, ka saistība ir abpusēja - identitāte uztur Deju svētku ideju un arī Deju svētki ir kļuvuši par identitātes veicinātāju.

Neskatoties uz to, ka ir pieejama plaša informācija par Deju svētku organizāciju un norisi, to pētniecība Latvijā ir tikai sākumā. Ņemot vērā svētku polifunkcionalitāti Latvijas sabiedrībā, tos var pētīt no dažādiem skatupunktiem, atklājot dažādu sociālo grupu ieinteresētības pakāpi tajos, to nozīmi mazas tautas dzīvē u.c. aspektus.

Literatūra un avoti

1. Anspaks, J. (2003). *Pedagoģijas idejas Latvijā*. Rīga: RaKa.
2. *Dziesmu svētku mazā enciklopēdija*. (2004). Sastādītāja I. Grauzdiņa. Rīga: MUSICA BALTICA.
3. *Dziesmu un deju svētki mainīgā sociālajā vidē*. (2008). LU SPPI.
4. Dzintere, D., Stangaine, I. (2007). *Rotaļa - bērna dzīvesveids*. Rīga: RaKa.
5. Ģeibaks, M., Dimante, I., Jākobsone, J. (1987). *Daudzas balsis skanēt skan*. Rīga: Zvaigzne.
6. Pulmane, I. (2006). *Latvijas Skolu jaunatnes deju svētku mākslinieciskā un pedagoģiskā vērtība*. Bakalaura darbs. Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības augstskola.
7. Saulīte, I. (1993). *Deju svētki Latvijā*. Rīga: TMC.
8. Teivāne, Z. (1988). *Republikas skolu jaunatnes deju svētki: uzdevumi, funkcijas un organizatoriski metodiskās norises īpatnības*. J. Vītola Latvijas Valsts konservatorija.
9. *Skatījums, Viedoklis, Vērtējums*. (2010). Rīga: Izglītības un Zinātnes ministrijas Valsts izglītības satura centrs.
10. Foto X Skolu jaunatnes deju svētki „Deja kāpa debesīs”. Skatīts 24.10.2011. www.dziedundejo.lv.